

Summary

Dvornichenko Larisa. Professional self-identity in a risk society: opportunities and limitations.

This article is devoted to the analysis of chances of person's professional self-realization and limits in the society of risk. The necessity of reformation of professional orientation sphere on the basis of systematization of chances and possibilities of person's professional realization in information society has been proved. In the article the necessity of modernization of educational process and formation of the strategy of life-during education has been proved. Special attention has been paid to the problem of life creation as the foundation of person professional self-realization in the dynamic society.

Keywords: professional self-realization, professional orientation, life creation, society of risk.

УДК 17.022.1:167

Євген КОВАЛЬОВ

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ ЦІННОСТЕЙ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається різноманітність тлумачень поняття цінностей у філософській думці від стародавніх часів до сьогодення. Аналізується розвиток даного поняття, яке відбувається як у різноманітних альтернативних теоретичних підходах та концепціях, так і на суб'єктивному рівні. Простежується процес надбання поняттям цінностей статусу філософської категорії.

Ключові слова: буття, цінності, об'єктивація цінностей, аксіологія, історичні епохи.

Постановка проблеми. Ціннісні орієнтири відіграють одну з ключових ролей існування суспільства, починаючи з античності і закінчуючи сьогоденням. Феномен цінностей, з часів його становлення, залишається досить актуальним, суперечливим та неоднозначним для аналізу. Разом з розвитком людства, наукової думки, техніки та культури цінності є рушійним фактором змін у світі, який став більш складним та суперечливим. У суспільстві відбувається трансформація системи ціннісних орієнтацій, що має екзистанційне значення для вибору особистістю тієї чи іншої поведінкової стратегії, яка визначатиме майбутнє суспільства.

Аналіз праць з даного питання показує, що філософська рефлексія цінностей завжди була пов'язана з їх онтологічними змінами, з аксіологічним релятивізмом, з ідеєю міцної цінності, здатної встояти як перед різноманітними індивідуалістичними позиціями, так і перед змінами колективної думки.

Аналіз актуальних досліджень. У наш час можна спостерігати плюралізм тлумачень, теорій та концепцій, трактування поняття цінностей. Останні займають важливе місце в працях М. Вебера, К. Ясперса, М. Хайдеггера, Г. Ріккєрта, А. Маслоу та інших. Значний внесок у розвиток теорії цінностей зробили І. І. Кальний, М. С. Каган, Н. Б. Оконський, В. П. Тугарінов, А. А. Булигіна, Л. В. Стрельников, Е. А. Тюгашева, Г. Л. Тульчинський та інші.

Метою статті є аналіз становлення та розвитку поняття цінностей в історії філософії як категорії аксіології від стародавніх часів до сучасності.

Виклад основного матеріалу. Аналіз філософської літератури доводить диверсивність у трактуванні поняття “цінності”. Тлумачення даного поняття відбувається як у різноманітних альтернативних теоретичних підходах та концепціях, так і на суб’єктивному рівні. Крім того, цьому поняттю притаманне еволюціонування в історії філософського знання. Тому дослідження змістовного наповнення поняття “цінності” як філософської категорії вбачається актуальним.

Формування етико-естетичних основ ціннісного світогляду вже починається зі стародавніх часів, які були побудовані на виявленні та затвердженні духовних орієнтирів особистісного та суспільного життя. Цей етап формування поняття “цінності” характеризується “емпіричністю”, як опис феномену, а не логічністю та теоретичністю, тобто незважаючи на те, що теоретичні проблеми аксіології починають вивчатися лише в ХІХ столітті, аналіз змістовного наповнення цінностей починається вже в древній філософії.

Незважаючи на відсутність ціннісної теорії Стародавнього Сходу, як окремої галузі знань, аксіологічна думка відзначається розвитком філософських вчень, які ставлять перед собою завдання вдосконалення існування особистості та суспільства в цілому. Так, на першому місці існування особистості в Стародавній Індії ставилося життя в поєднанні з самовдосконаленням у напрямку належного, досконалого, що, власне, є єдиним шляхом до повної реалізації потенціалу людини. Давньоіндійські філософські школи відрізняються внутрішньою аксіологічністю та розглядають філософію як практичну необхідність у розумінні найбільш досконалого керівництва життям. Блага вбачаються в цінностях, які саме і дають людині владу над власним внутрішнім буттям, а не для зовнішнього панування, тим самим розкриваючи залежність від матеріальної реальності. Індійська аксіологічна думка досить тісно переплітається з аксіологією Стародавнього Китаю, хоча й має певні відмінності та особливості. Цінність життя в Стародавньому Китаї вбачалась як прояв цінності природного, стихійного існування світу та

людини, і саме тому спокій не може бути ідеальним станом існування особистості та соціуму зокрема. Протиріччя у світогляді на цінності знаходимо вже в конфуціанській аксіології, де за першооснову існування особистості ставляться моральні цінності, які повинні допомогти людині в гармонійному єднанні її як частини соціального організму. Однією з головних етичних категорій у китайській філософії є доброчесність (“де”, яка розумілась як найкращий спосіб існування особистості [12, с. 119]. Ідеальною формою соціально-етичного порядку (“дао”) вважалась ієрархізована цілісність усіх індивідуальних доброчесностей (“де”), головним проявом яких на індивідуальному рівні в конфуціанстві є “благочестивість” (“лі”) та “гуманність” (“жень”), які і становили двоєдину ціннісну вісь конфуціанства, навколо якої і концентрувалися всі інші етичні категорії [12, с. 120]. Незважаючи на те, що у філософському вченні Стародавнього сходу була відсутня стала ціннісна теорія, в ній спостерігається висока аксіологічність філософських вчень у цілому.

Аксіологічна думка Стародавньої Греції, як і східна, не мала власної ціннісної теорії, але в цілому античне світобачення відзначається глибокою аксіологічністю, що простежується в поєднанні (си

нкритизмі) гносеології, етики, естетики та онтології з потребами вдосконалення тогочасного суспільства та індивіда в ньому. Сократ, якого дослідники вважають засновником етики, першим із філософів античності намагається відповісти на питання, що таке благо, доброчинність та краса незалежно від вчинків чи речей, які позначаються цими поняттями. На його думку, знання, яке досягається за допомогою визначення цих основних життєвих цінностей, є основою моральної поведінки. З точки зору Сократа, благо (“агатом”) визначається відповідністю його поставленій людиною меті. Г. П. Вижлецов відзначає, що “введення Сократом принципу доцільності, загального для блага і краси, зводить їх з оціночних понять (“добре”, “прекрасне”) у ранг ідеальних цінностей”.

Вже Арістотель у праці “Велика етика” вперше вводить термін “ціноване” (“тімїа”). Він поділяє блага на ціновані (“божественні”) та хвалимі (такі, що викликають похвалу), а також блага-можливості (влада, матеріальний достаток, краса), які можуть бути використані як для добра, так і для зла. Таким чином, за Арістотелем, “благо може бути метою, а може і не бути метою” [1, с. 304]. У нього чесноти (“арете”), тобто етичні цінності, є найвищим благом, які він поділяє на мисленні та моральні, відповідно до його протиставлення розумної та пристрасної частин душі [1, с. 305]. В етиці Арістотеля, як відзначає Б. Рассел, розумові чесноти є цілями (метою) особистості, а моральні –

тільки засобом їх досягнення. Філософія античності, в тому числі аксіологія, відзначається пріоритетами принципів розумності, пошуку та виокремлення благого та істини, але в той же час саме в цю епоху з'являється тенденція до становлення суб'єктивізму та індивідуалізму, що у свою чергу вплинуло не лише на світ цінностей того часу, але й на всю європейську ідеалістичну філософію.

Подальший розвиток аксіологічної думки Європи відбувався в епоху Середньовіччя, ментальність якої затвердила пріоритет Віри над Розумом. Цей період характеризується відсутністю власної аксіологічної теорії, у середньовічних філософів та теологів зустрічаються розрізнені висловлювання про цінності. Саме Бог вважається головною цінністю для теологів (філософів) Середньовіччя, всі інші цінності – моральні, естетичні, політичні, навіть істина, відходять на другий план і вбачаються як еманация Божества. Нормативними цінностями затверджується релігійна свідомість, яка поєднала в ідеї Бога істину, красу та добро, тим самим зробивши переоцінку класичних античних цінностей, та наповнила внутрішній стан людини тим, що не було відомо античному світобаченню. Середньовічне віровчення та філософія досить аксіологічні та побудовані на прагненні співвіднести суб'єктивне буття та об'єктивну найвищу цінність світобудови, у зв'язку з чим підноситься цінність внутрішнього світу людини. Цінності епохи Середньовіччя поєднали в собі моральне, естетичне, інтелектуальне, з одного боку, та трансцендентне та іманентне – з іншого, тим самим протиставивши цінності божественні (вищі) та буденні (мирські), що, у свою чергу, призвело до відходу на другий план буття індивіда, тобто можна сказати, що аксіологія в цю епоху розчинилася в теології.

Філософська думка епохи Відродження характеризується об'єднанням цінностей реального та ідеального буття, тобто середньовічному теоцентризму протиставляються натурцентристські та гуманістичні уявлення людей, які починали складатися в нерелігійній філософії античних часів. О. М. Каган вважав, що відродження відроджувало уявлення про земну, а не містичну природу моральної, естетичної, правової, політичної свідомості, і тим самим прагнуло зрозуміти своєрідність кожної з цих форм відношення людини до світу, але їх зв'язок як різних проявів єдиного ціннісного ставлення ще не усвідомлювався, і поняття “цінність” не набуло тому значення філософської категорії, але вже тоді були намічені підходи для вирішення такого завдання [4, с. 11]. У працях Л. Б. Альберта ми зустрічаємося з думками про красу як специфічну цінність, а Н. Макіавеллі, незалежно від цінностей релігійних, визнає політичні цінності незалежними не лише від релігії, але й від моралі.

Як і в добу Відродження, в XVII–XVIII століттях також відсутня єдина теорією цінностей, оскільки уявлення про красу, добро та справедливість залишалося перефірійним для того типу свідомості. Домінують в світобаченні людини замість релігії постає пізнання природи та місце людини в ній, що у свою чергу на перший план висунуло силу Розуму, наукове мислення, яке відтіснило містику та містичні уявлення, а також покладене в основу природознавства безсумнівне математичне знання.

Новий поштовх розвитку ціннісних орієнтирів людства дав час раціоналізму, який одночасно відзначився об'єднанням цінностей реального та ідеального буття з однієї сторони та процесом формування наукових основ знання, які ставили під сумнів власне можливість використання ціннісних категорій з іншого, тобто відбувся своєрідний значний аксіологічний розвиток. Значну увагу осмисленню сутності та ролі цінностей приділяли Ф. Бекон, Т. Гоббс, Р. Декарт, Г. В. Лейбніц, Б. Спіноза, які висували раціоналістичний варіант обґрунтування цінностей, а саме вбачали цінності в розумі, свободі волі, практичній користі, науці, прогресі.

Так, філософські роздуми Р. Декарта визначаються пізнавальною силою Розуму. Він вважав, що саме існування людини є похідним від його мислення за відомою формулою *cogito, ergo sum*. У “Роздумах про метод” він пише, що “наша воля схильна до чогось слідувати чи чогось уникати тільки в силу того, що наше розуміння уявляється їй або хорошим, або поганим” [8, с. 441], тобто цінності визначаються розумом.

Інакше трактує цінності Б. Спіноза, який визначає носієм цінностей не конкретний розумний суб'єкт, а втілення “зразка людської природи”, так би мовити загальний суб'єкт, який виражає загальну ідею, тобто розуміння цінностей об'єктивується і тісно переплітається з ідеєю вищого блага, яке єдине для людей, що живуть “по керівництву розуму” [10, с. 256]. Б. Спіноза вбачає цінності в більш “ідеальному” стані, точніше в загальному суб'єкті, який виражає загальну ідею. Г. В. Лейбніц, який вважає Бога головною опорою вищої цінності і блага, протиставляє власну концепцію антропологічному розумінню природи цінностей. Як зазначає Л. В. Баєва, в його вченні ми бачимо не просто повернення до середньовічної теологічної аксіології, а щось принципово нове, що виділяється з європейської філософської думки в цілому. Вищою цінністю у Лейбніца виступає ідея гармонії, що являє собою першооснову світобудови, її зміст і божественну теодицею [2, с. 16]. Світ розуміється ним як впорядковане ціле, наповнене красою, тобто таке, що приносить найбільше задоволення тому, хто його розуміє. Лейбніц визначає

ціннісне як визначне з точки зору блага, де благо являє собою те, що сприяє вдосконаленню, є корисним та моральним, саме цим визначенням розпочинається традиція розуміння цінності як значущості, характерної для аксіології пізнього періоду розвитку аж до сучасності.

Як бачимо, вже цей етап характеризується диверсифікацією підходів до трактування поняття цінностей. Відходячи від догматичних стереотипів Середньовіччя, людство в новому ракурсі посилює етичне та естетичне звучання аксіологічних понять. Естетичне виховання займає одне з головних місць при формуванні окремого індивідууму та гармонізації суспільства в цілому, що підносить поняття “цінності” на більш високий рівень.

Німецька класична філософія, в працях І. Канта та Г. В. Ф. Гегеля, зробила значний внесок у розвиток аксіологічної думки та піднесла ціннісну теорію на такий рівень, на якому вона ніколи не була раніше. Саме І. Кант протиставляє сферу моральності сфері природи, тим самим обмірковуючи, що цінності не мають самостійності, оскільки вони залежні від вимог індивіда та звернені до волі, цілей, які поставлені перед ними. Він вважає, що характер цінностей зумовлюється цілями, яким вони служать, з чого слідує, що якщо цілі можуть бути суб’єктивними та об’єктивними, то і цінності будуть виступати відносними або абсолютними. Також у ціннісній теорії І. Канта поняття “цінності” поєднує з поняттям культури, яка “власне і полягає в суспільній цінності суспільства” [5, с. 467]. Він вважає, що саме моральна досконалість індивіда та суспільства в цілому є найвищою цінністю і формою культури. Таким чином, філософія І. Канта, в тому числі його аксіологічні погляди, глибоко антропологічні і витікають із ідеалізації суб’єкта в контексті європейського гуманізму.

Інакше трактує поняття “цінності” Г. В. Ф. Гегель, в якого останні досить тісно пов’язані з політекономікою та культурою. У “Філософії права” цінність виступає еквівалентом необхідності, вираженої у вартості. При цьому Гегель показує, що цінність не тотожна речі, а являє собою якусь абстракцію: “Цінність речі може бути дуже різною в ставленні до потреби, але якщо ми хочемо виразити не специфічну, а абстрактну сторону цінності, то це будуть гроші... Можна бути власником речі, не будучи разом з тим власником її цінності” [3, с. 120]. Гегель велику увагу приділяє проблемі моральності в контексті історії саморозвитку духу. У “Філософії права” він вказує на те, що “якщо людина здійснила той чи інший моральний вчинок, вона ще не стала добродійною; добродійною вона стане тоді, коли ця манера поведінки буде постійною рисою її характеру” [3, с. 205]. Він пов’язує моральний розвиток зі сходженням від суб’єктивного до загального у формі держави

як можливості свободи. Такий рух для Гегеля є культурою, яка для нього володіє “абсолютною цінністю”. Незважаючи на те, що німецька класична філософія виявила неабиякий інтерес до проблеми “цінностей”, мислителі цього періоду ще не розглядають її як окрему самостійну категорію.

Початок аксіологічного наукового знання зазвичай пов'язують з роботами одного з основоположників медичної психології Р. Г. Лотце, який у праці “Мікрокосмос. Думки про природну та суспільну історію людства. Досвід антропології” зробив перші кроки до становлення поняття цінності як окремої філософської категорії, в якій він розділяє світ цінностей та світ явищ, що відповідає поділу на “світ засобів” та “світ цілей”. Він вводить поняття “значимість” як критерій істини в пізнанні і, за аналогією, поняття “цінність” як критерій етичного в поведінці. Лотце відокремлює світ цінностей від предметного світу, як протиставлення в середині XIX ст. позитивізму та біологічному детермінізму, які стверджували прагматичне і фізіологічне обґрунтування духовних процесів” [6, с. 138]. Буття цінностей Лотце вважає ідеальним, надприродним і разом з тим об'єктивним, незважаючи на те, що вплив самих цінностей на людину може бути різним. На думку Л. Н. Столовича, менш цінне те, що відповідає лише хвилинному і випадковому стану або якій-небудь індивідуальній особливості душі, на яку воно справляє враження; більш цінне те, що гармонує із загальними і нормальними рисами організації, через яку дух робиться вільним для виконання свого призначення. Найвища ж цінність може належати тільки тому, що приємно настрою такої ідеальної душі, у внутрішніх станах якої немає і сліду якого-небудь відхилення від її розвитку; вище цього немає абсолютно нічого [11, с. 125].

Суб'єктивістське поняття цінностей, за Лотце, було продовжене в працях мислителів Баденської школи, представники якої (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт) у подальшому розробили так звану “філософію цінностей”, в якій вперше поняття “цінності” було піднесено в ранг найвищої філософської категорії. У них увесь світ поділяється на реальне буття (дійсність) та ідеальне буття (цінності), а свідомість відповідно – на емпіричну та “нормативну”. Саме за Віндельбандом “цінності”, які він спробував обґрунтувати за допомогою генетичного та критичного методів, трактуються як основна філософська категорія і визначаються як норми та правила оцінки фактів. Він зазначає що світ складається з двох сфер, зокрема дійсності (емпіричні факти) та цінності (ідеальні норми), які при цьому не існують, але значать. Цінності в його розумінні не існують, вони вище дійсності, тому що дійсність стверджувальна в наших судженнях, реалізується у волевиявленні, створюється в

мистецтві та підпорядковується їм і залежить від них. За Віндельбандом, цінності не взаємодіють з фактами, яких вони стосуються, а лише вказують на те, якими вони повинні бути, оскільки, згідно з його поглядом, вони ідеальні норми, на основі яких визначаються цінності того, що здійснюється з природною необхідністю.

Інший представник неокантіанства – Г. Ріккерт, який дещо по-іншому, ніж В. Віндельбанд, дивиться на чисту теорію цінностей, але також надає першочергового значення категорії “цінності”. Він вважає, що філософія покликана “відшукати третє царство”, яке б об’єднувало світ реальності зі світом трансцендентальних цінностей [9, с. 40]. За словами Г. Ріккерта, сутність цінностей полягає в їх значимості, а не їх фактичності, вони виступають як ідеальна загальна норма, яка надає реальності смисл.

На початку ХХ століття німецький філософ і психолог Г. Мюнстерберг (1863–1916) дає власний аналіз трактуванню поняття цінності у “Філософії цінностей” (1908). Він вважає, що природа взагалі в своїй першооснові вільна від цінностей, а індивіди у своїх судженнях знають лише умовні цінності. Істинні цінності, за Мюнстербергом, абсолютні, тобто не пов’язані з окремими особистими переживаннями, і за своєю суттю надіндивідуальні та надособистісні, а значить, людина переживає їх, відмовляючись від свого “Я”. Саме надіндивідуальну волю він вважає носієм цінностей, самоствердження якої пов’язане з висуванням “життєвих” та “культурних” цінностей. Поняття цінності він наповнює максимально широким змістом, який охоплює не лише моральні та естетичні, а й матеріальні, соціальні та правові аспекти буття.

У ХХ ст. аксіологічна проблематика зайняла одне з головних місць у філософській думці, відтіснивши ще зовсім недавно панівну, епістемологічну тематику. Розвиток ціннісної теорії відзначився поділом на дві течії, перша з яких вважала цінність першоосновою свідомості, що знайшло своє відображення в теорії натуралістичного психологізму (Дж. Дьюї, Х. Єрнфельс), представники якої наполягали на суб’єктивізації поняття цінності, будуючи обґрунтування на біологічних та психологічних потребах людини, де самі цінності трактувались як можливі факти емпіричної реальності. Друга ж течія вважала цінність об’єктивно існуючим феноменом, тобто за основу брала онтологічне та феноменологічне трактування цінностей. Представники цього напрямку (Е. Гуссерль, М. Шелер та ін.) відстоювали протилежні погляди, і саме цей напрям розвитку аксіологічної теорії отримав подальший розвиток. Наприклад, Е. Гуссерль вважає, що “замість предметів, цінностей, цілей, допоміжних засобів ми розглядаємо той суб’єктивний досвід, в якому вони “являються нам”. За своєю суттю феноменологічний метод

виступає одним зі способів аксіологічного розуміння світу, який є дуже близьким до суб'єктивізму. Таким чином, джерелом цінностей, за Гуссерлем, є індивідуальна свідомість, яка направлена на об'єкт, але сама свідомість для нього в деякому сенсі є формою трансцендентальної свідомості, що дозволяє говорити про об'єктивність світу цінностей.

Одне з самих фундаментальних досліджень у галузі цінностей (аксіології) в ХХ ст. належить Максу Шелеру, який поділяє речі на ті, які є носіями якостей, котрі можна осягнути за допомогою інтелектуальних функцій, та на блага, які є носіями "ціннісних якостей". Він вважає, що благо є "подібно до речі єдністю ціннісних якостей" [7, с. 254]. Відповідно, цінності, як і речі, мають об'єктивний характер, являючи собою "особливе царство предметів". Відмінність цінностей полягає в особливому характері їх пізнання, що здійснюється за допомогою емоційних функцій, "відчування". Сам Шелер називає цей процес "емоційним інтуїтивізмом" [7, с. 254]. У роботі "Формалізм в етиці і матеріальна етика цінностей" він дає аксіології феноменологічне обґрунтування і стверджує, що цінність – це феномен, якого немає поза спрямованістю на нього свідомості суб'єкта. Він вважає, що цінність, будучи об'єктивною, по суті виявляє себе тільки в емоційному спогляданні і не може бути виражена в формах логічного мислення.

Останні десятиліття ХХ століття відзначилися значним підйомом розвитку аксіології, саме в цей час гуманітарна думка з новим розмахом звернулася до аналізу аксіосфери культури. Як визначає О. М. Каган у своїй праці "Філософська теорія цінностей", у другій половині цього періоду знову виникла ситуація тотальної "переоцінки цінностей", що стало відображенням загострення до межі усвідомлення кризи, яка склалася на Заході в суспільному бутті та культурі [4, с. 19]. До проблеми цінностей звертається велика кількість авторів, зокрема А. Тоффлер, Н. Решер, К. Боулдинг, Дж. Гелбрейт та ін.; проводиться велика кількість конференцій, присвячених аксіологічним проблемам та шляхам їх вирішення, випускається велика кількість наукових збірок. Так у 1971 р. в Нью-Йорці та Лондоні вийшла збірка статей "Цінності та майбутнє: Вплив техногенних змін на американські цінності". У тому ж році в Амстердамі, в Нідерландській Королівській Академії наук та мистецтв, відбулася міжнародна конференція на тему "Гуманітарні науки і проблеми цінностей".

Яскравим прикладом актуальності ціннісної проблематики стало освоєння аксіологічних підходів психологічною наукою. Так, у 1968 році в США в книзі найвідомішого представника цієї галузі знань А. Маслоу "До психології буття" цілий розділ присвячений цінностям, в якому вони трактуються як виборчий принцип, властивий

всякій живій істоті. Маслоу висловлює думку, що цінності являють собою виборчу установку, яка є похідною від потреб, а іноді зовсім ототожнюється з ними.

Вся різноманітність і суперечливість концепцій розвитку та трактувань цінностей у філософсько-історичному дискурсі визначає позитивний момент, який, незважаючи на диверсивність понять, полягає, по-перше, в тому, що поняття “цінності” є основою становлення аксіології як окремої філософської науки, яка зайняла гідну позицію на одному рівні з гносеологією; по-друге, проблема теорії цінностей не лише продовжує широко обговорюватися філософами та розвиватись, але й проникає в конкретні галузі гуманітарних знань – у соціологію, соціальну психологію та інші психологічні галузі досліджень, в етику й естетику, в культурологію та мистецтвознавство та використовується для позначення об’єктів та явищ, їх властивостей, а також абстрактних ідей, які втілюють у собі моральні ідеали і виступають у ролі еталонів належного.

Висновки. Ціннісні системи формуються та трансформуються в історичному розвитку людства, тому кожна історична епоха характеризується власним специфічним набором і ієрархією цінностей, система яких є найбільш високим рівнем соціальної регуляції. Це ще раз доводить (показує) диверсивність тлумачень поняття цінності, яке займає одне з головних місць у сучасній філософській думці.

Література

1. Аристотель. Сочинения : в 4 т. / Аристотель. – М. : Мысль, 1984. – Т. 4. – 830 с.
2. Баева Л. В. Ценности изменяющегося мира: экзистенциальная аксиология истории / Л. В. Баева. – Астрахань : Изд-во АГУ, 2004. – 277 с.
3. Гегель Г. В. Ф. Философия права / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Мысль, 1990. – 524 [2] с.
4. Каган М. С. Философская теория ценности / М. С. Каган. – Санкт-Петербург : Петрополис, 1997. – 205 с.
5. Кант И. Сочинения в шести томах / Иммануил Кант. – М. : Мысль, 1965. – Т. 5. – 563 с.
6. Леббок Д. Л. Радости жизни. Микрокосмос / Джон Леббок, Герман Лотце. – М. : БелЭн, 2006. – 432 с.
7. Лосский Н. О. Бог и мировое зло / Н. О. Лосский. – М. : Республика, 1994. – 432 с.
8. Рене Декарт. Избранные произведения / Рене Декарт. – М. : ГИПЛ, 1950. – 710 с.
9. Риккерт Г. О понятии философии / Г. Риккерт // Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре. – М. : Логос, 1910. – Кн. 1. – 43 с.
10. Спиноза Б. Избранные произведения в двух томах / Бенедикт Спиноза. – М. : ГИПЛ, 1957. – Т. 1. – 630 с.
11. Столович Л. Н. Красота. Добро. Истина : Очерк истории эстетики аксиологии / Леонид Наумович Столович. – М. : Республика, 1994. – 464 с.
12. Титаренко М. Л. Китайская философия : Энциклопедический словарь / М. Л. Титаренко. – М. : Мысль, 1994. – 573 с.

Отримано 01.06.2012

Summary

Kovalev Evgen. The interpretation of the concept of values. The historical aspect.

The article deals with a variety of interpretations of the concept of values in philosophy from ancient times to the present. Analyze the rest of this development concept that is both diverse alternative theoretical approaches and concepts, and on a subjective level. A process of domain concept property status of philosophical categories. The estimation of the system of values, which are formed and transformed in the historical development of mankind in every historical era, and is characterized by its own specific set and hierarchy of values, which again demonstrates diversity interpretations of the concept of value, occupying one of the main and key places in modern philosophical thought.

Keywords: *existence, value, the objectification of values, axiology, historical epochs.*

УДК 378.4

Сергій КУРБАТОВ

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ Й СПЕЦИФІКА ПЕРШИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

У статті, спираючись як на класичні джерела, так і на сучасну, переважно англомовну, літературу, розглядаються історичні умови виникнення перших європейських університетів та їх організаційна та інституційна специфіка. Автор пропонує поглянути на ці університети у темпоральному та просторовому контексті.

Ключові слова: *університет, інтелектуал, темпоральний контекст, просторовий контекст.*

Постановка проблеми. З часів Пізнього Середньовіччя і до часів сьогодення університет є неодмінним атрибутом європейської цивілізації та однією з її найстаріших соціальних інституцій. У зв'язку з цим виникає необхідність проаналізувати процес виникнення університету та його організаційно-інституційну специфіку в перші сторіччя існування.

Аналіз актуальних досліджень. Серед класичних праць, присвячених виникненню університету, слід у першу чергу назвати книги Жака Ле Гоффа “Інтелектуали в Середні віки” [1] та Алана Коббана “Університети Середньовіччя: їх розвиток та організація” [11]. Своєрідним підсумком розгляду проблеми виникнення університетів у XX сторіччі став перший том “Історії університетів в Європі”, який було надруковано в 1992 році за редакцією Вальтера Рюєга. Специфіці перших університетів з точки зору процесу виробництва знань присвячено монографію Альде Геуне [13]. Чудовим аналізом процесу виникнення